

## SLOVANSKÝ PŘEHLED / SLAVONIC REVIEW

*Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe*

### Redakce / Editorial Board:

Vedoucí redaktoři / Editors-in-chief: Ladislav Hladký – Radomír Vlček  
Výkonný redaktor / Managing Editor: Jiří Friedl

### Redakční kruh / Associate Editors:

Roman Baron, Eva Irmanová, Bohuslav Lítera, František Šístek

### Redakční rada / Editorial Council:

Lukáš Babka, Pavel Boček, Mečislav Borák, Marcel Černý, Vladimír Goněc, Petr Kaleta, Nicolas Masłowski, Jan Němeček, Jan Pelikán, Přemysl Rosůlek, Václav Štěpánek, David Svoboda, Jaroslav Vaculík, Emil Voráček, Zbyněk Vydra, Jiří Vykoukal

### Vědecká rada / Scholarly Advisory Board:

Jaroslav Pánek (Praha), Svatava Raková (Praha), Miroslav Tejchman (Praha), Václav Veber (Pardubice); Irena Gantar Godina (Ljubljana), Tatiana Ivantyšinová (Bratislava), Piotr Maciej Majewski (Warszawa), Michal Reiman (Berlin), Jelena Pavlovna Serapionova (Moskva)

Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i. / Published by the Institute of History of AS CR, v. v. i.  
Časopis vychází čtyřikrát ročně / The journal is published four times a year

Adresa / Address: Prosecká 76, 190 00 Praha 9 – Nový Prosek  
Tel.: +420 286 882 121/245; E-mail: friedl@hiu.cas.cz

Pokyny pro autory / Submission Guidelines for Authors:  
<http://www.hiu.cas.cz/nakladatelstvi/periodika/slovansky-prehled.ep>

ISSN 0037-6922

### Upozornění redakce / Notice of the Editorial Board:

Redakční rada neodpovídá za obsahovou náplň jednotlivých příspěvků.

The views expressed herein are those of the authors and are not necessarily shared by the Editorial Board.

Od roku 2009 jsou abstrakty článků *Slovanského přehledu* uveřejňovány v databázi The Central European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH) – <http://cejsh.icm.edu.pl> společně se jménem autora, adresou zaměstnavatele a e-mailovou adresou. Časopis je také registrován v databázi European Reference Index for the Humanities (ERIH) jako časopis kategorie C a v rámci Seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů vydávaných v České republice.

Since 2009, all abstracts of *Slovanský přehled* are published in The Central European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH) – <http://cejsh.icm.edu.pl/>, along with author's name, institutional affiliation, address and e-mail. *Slovanský přehled* is also registered in European Reference Index for the Humanities (ERIH) as "category C" journal.

## SLOVANSKÝ PŘEHLED

*Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe*

Praha, ročník 96, 2010, č. 3–4, s. 243–262

## Exkurs do historie Banátské vojenské hranice s přihlédnutím k vzniku českých enkláv na jejím území<sup>1</sup>

*Michal Pavlásek*

### Excursion to the History of the Banat Military Frontier with Regard to the Emergence of Czech Enclaves on its Territory

The essay concentrates on interpretation of historical colonisation processes of today's Serbian and Rumanian Banat where the Banat Military Frontier was formed in the 18th century. Formation of the Banat Military Frontier inspired transmigration of settlers from the entire Habsburg Empire who protected the borderline. Numerous groups of Czech citizens who had been settling down there since the second half of the 18th century migrated together with them. The essay explains the origin of Czech enclaves/diasporas. It brings new facts to the existing knowledge on the emergence of Czech-populated settlements (e.g. St. Elene, Ablian and Kruščica). The author drew from archival research in the State Archive of Rumanian Timișoara and the Regional Archive of Bela Crkva in Vojvodina. Newly located archival resources can uproot certain traditional myths that appear in ethnological literature on the Czech minority in Banat.

**Key words:** History, Banat, Military Frontier, Settlement, Czech Minority

### Úvod

Předkládaný příspěvek se zabývá historickým vývojem a kolonizací jižní hranice habsburského mocnářství, oblastí Banátu ležícího dnes v Srbsku a Rumunsku,<sup>2</sup> kde se v průběhu 18. století zformovala Banátská vojenská hranice organizovaná z popudu Dvorské válečné rady ve Vídni. Vojenská správa do Banátu sezvala kolonisty z různých koutů habsburské říše připravených v případě nebezpečí hájit pohraničí. Hovoříme tedy o kolonizaci hraničářské.<sup>3</sup> Výjimkou nebyly ani početné skupiny rolníků, ře-

<sup>1</sup> Studie vznikla za finanční podpory mobility studentů FF MU v Brně; autor za podporu projektu *Realizace terénního a archivního výzkumu v rumunském a srbském Banátu* děkuje.

<sup>2</sup> K územnímu vymezení srov. Michal PAVLÁSEK, *Česká menšina v jihobanátské obci Veliké Središte. Její počátky a etnické procesy*, Národopisná revue 20, 2010, č. 1, s. 14.

<sup>3</sup> Označení „hraničářská“ si neklade nárok na absolutní označení reálného stavu, neboť např. první migranti z českých zemí na sledované území nepřicházejí na popud vojenské správy, nýbrž na nabídku místního soukromého podnikatele se dřevem, jak si v textu dále ukážeme. Velmi zajímavé konotace pramení i ze skutečnosti, že hlavní roli v některých případech hrály motivy náboženské/konfesijní, což podle možných interpretací transmigrací do jihovýchodní Evropy rozšiřuje

meslníků či bezzemků z Čech a Moravy usazující se zde v průběhu 19. století. Správa Vojenské hranice nově přichozím vyhradila pozemky, jež se jim staly jak zdrojem obživy, tak novým domovem. Takto vzniklo několik etnicky homogenních českých vesnic,<sup>4</sup> a míst, kde se stalo české etnikum v rámci lokality sice minoritní národnostní skupinou, avšak velmi početnou.<sup>5</sup> Podíl na kolonizaci Banátu českým etnikem tedy nelze považovat za zanedbatelné a je nedílnou součástí historie osídlení Banátské vojenské hranice. Proto se těmto skutečnostem v podobě vylíčení některých okolností kolonizace Banátské vojenské hranice, v jehož důsledku toto území získalo svůj multikulturní a multikonfesijní charakter, věnuji.<sup>6</sup>

### Počátky budování Vojenské hranice

Formování Vojenské hranice, jež Habsburkové využívali jako nárazníkové pásmo proti nebezpečí hrozící z jihovýchodu, souvisí s vzrůstající mocí Osmanů na Balkáně. Roku 1683 osmanská vojska oblehla Vídeň, avšak záhy byla polským králem Janem III. Sobieskim a knížetem Karlem Lotrinským za pomoci dalších křesťanských spojenců zahrnuta až do Uherské nížiny. Vojska Evžena Savojského následně v roce 1686 dobyla Budín a neméně důležité vítězství vybojovala také v bitvě u Nagyarsány (Moháče). Habsburské armádě se tak otevřela cesta dále na jih – do oblasti slavonských krajů kolem řek Tisy a Dunaje. Úspěšná série vítězných bitev pokračovala dobytím Bělehradu roku 1688. Z hlediska habsburské monarchie znamenal další mocenský vzestup vítězství Evžena Savojského v bitvě u Zenty a podepsání tzv. Karlovického míru v roce 1699 ve Sremských Karlovcích. Příměřím se osmanská vláda definitivně vzdala svého panství v Uhrách a Sedmíhradsku. Výjimku tvořil Temešvářský Banát, jenž se však stal součástí habsburského soustátí o necelých dvacet let později.

č. 2, s. 66–88). Až v dalších vlnách let 1826–1830 lze (v souvislosti s českým etnikem) sledovat motiv nesený ryze zájmem spojeným s hraničářským statusem.

<sup>4</sup> V dnešním Srbsku jde o obec Ablián nesoucí v současnosti název Češko Selo, v dnešním Rumunsku Svatá Helena, Gerník, Rovensko, Eibentál, Bígr a Šumice.

<sup>5</sup> Například Kruščica, Veliko Središte a Bela Crkva v dnešním Srbsku.

<sup>6</sup> Přehledu dosavadního bádání s důrazem na studium česky hovořící obyvatelstvo se věnovalo již povícero badatelů z řad různých oborových specializací či oborů samotných. Soupis základní literatury srov. Milena SECKÁ, *Zájem ČSR o Čechy žijící v Rumunsku (na příkladu dobových prací)*, *Češi v cizině* 4, 1989, s. 164; Z. R. NEŠPOR – M. HORNOFOVÁ – M. JAKOUBEK, *Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku*, pozn. 3, s. 66, Michal PAVLÁSEK, *Česká menšina v jihobanátské obci Veliké Središte. Její počátky a etnické procesy*, s. 4–5; Václav ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, in: Ladislav Hladký – Václav Štěpánek – Bronislav Chocholáč – Libor Jan (eds.), *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, Brno 2005, s. 74. Primárně jsem pracoval s poznatkami Felixe Millekera, německého historika žijícího ve Vršaci na přelomu 19. a 20. století. Gradski muzej ve Vršaci inicioval vydání bibliografie jeho prací srov. Rastko RASAJSKI, *Bibliografija radova Feliksa Millekera*, Vršac 1995. Autorem nejzrevrubnějšího příspěvku k problematice Banátské vojenské hranice (alespoň z českého prostředí, nepočítáme-li rozsahem nepřekonatelné *Special Geschichte der Militärgrenze aus Originalquellen und Quellenwerkengeschopft* Čecha Františka Vaníčka – historika Vojenské hranice), je historik a balkanista Václav Štěpánek – srov. jeho práce citované v textu. Zcela totiž vybočuje z dosavadní linie studia kořenů české etno-

Bitva u Zenty byla posledním velkým konfliktem křesťanských a muslimských sil v 17. století.<sup>7</sup> V roce 1716 však císař Karel VI. opět započal válku s Turky. Vítězství spojeneckých a císařských vojsk v bitvách u Petrovaradinu, dobytí Bělehradu, dosud nejvýznamnějšího centra osmanských Turků na severozápad od Železných vrat, a Temešváru v roce 1716, znamenalo získání území Banátu a jihozápadního Sremu, kteréžto habsburská říše získala jako vítěznou trofej po míru uzavřeném v Požarevcu roku 1718. Hranice Uher a Osmanské říše se tak posunula na linii vymezenou řekou Sávou a Dunajem. Nově získaná území se stala korunními provinciemi habsburské monarchie spravované vídeňskou Dvorskou válečnou radou.

### Příchod prvních kolonistů

Nově získané území Banátu bychom mohli nazvat „zemí nikoho“.<sup>8</sup> Obnova a revitalizace Banátu je spojována se jménem hraběte a polního maršálka Claudia Florimunda Mercyho (1666–1734), jakéhosi „otce Banátu“. Tento potomek lotrinské šlechty, jmenovaný Evženem Savojským v roce 1716 v Temešváru guvernérem kraje, nazvaného Temešvářský Banát, řešil znepokojivou situaci vylištěné oblasti povoláním kolonistů z různých zemí mocnářství, ponejvíce z dnešního Německa.<sup>9</sup> Uvědomil si totiž skutečnost, že lidské ztráty v důsledku tureckého pustošení, morových ran a pogromů na židovském obyvatelstvu, není možno zacelit pouze migrací kolonistů z nejbližšího okolí. Vysloužili vojáci, rolníci i řemeslníci – ti všichni přicházeli z území dnešní Itálie, Lotrinska, Kraňska, Srbska, Rumunska, Bulharska, později jejich kroky následovalo také mnoho Chorvatů, Čechů, Slováků a horníků z Tyrol a Štýrska.<sup>10</sup>

„První kolonisté přichází v roce 1717 z Německa...“ takto začínají slova farní knihy Historie katolické farnosti Bela Crkva – *Historia Parochiae Albo-Ecclesien-sis*.<sup>11</sup> O první systematické a organizované kolonizaci tak můžeme hovořit od tohoto roku.<sup>12</sup> První kolonisté z německých zemí cestovali loděmi po Dunaji do Pančeva a Uj-Palanky. Odtud osídlovali okolní krajinu, takže během několika let po jejich pří-

<sup>7</sup> Byla údajně takovým masakrem, že ji ani soudobý řemeslný výrobce morytátů nemusel přikrášlovat. Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a dílo barokního válečníka*, Praha 2001, s. 121.

<sup>8</sup> Mnoho tehdejších osad v důsledku válečných konfliktů zcela zaniklo a ne všechny byly v pozdějších letech znovu vystavěny. Mezi ty se šťastnějším osudem patily např. Červenka u Kovinu nebo Starý Dubovac. Felix MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, Bela Crkva 1930, s. 9.

<sup>9</sup> Němečtí historikové někdy pompézně hovoří o velké jihovýchodní kolonizaci či o kolonizaci „vpravdě římské“ – srov. F. MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 5.

<sup>10</sup> Seznam výchozích míst migrace, etnickou příslušnost migrantů a cílová místa uvádí Karl von Czoernig – srov. Karl von CZOERNIG, *Ethnographie de Oesterreichischen Monarchie*, III. band, s. 23. Wien 1855.

<sup>11</sup> Archiv katolické farnosti Bela Crkva.

<sup>12</sup> Srov. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-ba-*

chodu již lze zaznamenat vícero německy hovořících vesnic.<sup>13</sup> Většina z uvedených lokalit obdržela faru a školu, což dokládá snahu Vídně vytvořit nově přichozím příznivé podmínky pro rychlejší adaptaci.<sup>14</sup>

Existují též doklady zaznamenávající profesní příslušnost kolonistů.<sup>15</sup> V okolí měst Vršac či Bela Crkva se dobře dařilo vinné révě, což podnítilo usazování mnoha vinařů, jejichž plody práce jsou patrné i v současnosti.<sup>16</sup> Od roku 1733 se v tomto úrodném regionu začalo také s pěstováním bavlny.<sup>17</sup> Banát tak získával opět novou tvář.

## Vojenská reorganizace Banátu

Podél habsbursko-osmanské hranice, totožné s linií Sáva – Dunaj, v oblasti Banátu a jihovýchodního Sremu, vznikaly během let 1710–1730 kontumační a karanténní stanice. Ty se staly předzvěstí budoucí organizace Banátské vojenské hranice. Měly bránit šíření morových nákaz na území Habsburků. Panovalo totiž přesvědčení, že původcem nákaz je jihovýchodní část Balkánského poloostrova, tudíž dle těchto úvah vznikaly výše zmíněné stanice plnicí funkci prevence. Kontumační a karanténní stanice navazovaly na linii již existující Vojenské hranice vedoucí od Jaderského moře přes dnešní Chorvatsko a Slavonii až do dnešního severního Srbska, kde na ně měla navazovat, podle jejího vzoru později zorganizovaná Banátská vojenská hranice. Na západě stanice sousedily s Posávskou (Slavonskou) vojenskou hranicí, lemující tok Sávy, dále na severozápad následovala Varaždinská vojenská hranice a na území Chorvatska pak hranice Bánovská a Karlovacká. Území jednotlivých částí Vojenské hranice administrativně a správně nespádalo pod jednotlivé korunní země Habsburské monarchie, na jejichž území se rozkládala, ale bylo centrálně řízeno vídeňským dvorem.

Gubernér C. F. Mercy zřídil v roce 1724 první organizované mužstvo – banátskou zemskou milici, rekrutující se ponejvíce ze srbských uprchlých vojáků ze zatím poslední války s Turky na území habsburské říše.<sup>18</sup> Členové takto nově vzniklé milice se zasloužili o vznik hajducké vesnice Topolja mezi Pančevem a Kovinem.<sup>19</sup> Zemské

milice však trpěly špatnou organizací a nedisciplinovaností. Tyto nedostatky se vojenská správa snažila vyřešit, avšak do formování Vojenské hranice a kolonizace zasáhla další válka.

Turci v roce 1738 vnikli na území spravované Habsburky přes dnes rumunské město Oršovu a rychlým ničivým vpádem obsadili oblast kolem Dunaje včetně měst Pančeva a Uj-Palanky. Dokonce získali Bělehrad, jenž se stal také svědkem uzavřeného příměří, tzv. Bělehradského míru z roku 1739.<sup>20</sup> Ničivý vpád Turků znamenal reorganizaci stávající vojenské správy, například přesun velení vojenského distriktu Uj-Palanského z dobyté Uj-Palanky do obce Bela Crkva. Stal se rovněž podnětem pro zdokonalení organizace a plánování dalších nezbytných kroků vedoucích ke konsolidaci zdejších poměrů. Krajina čekala na opětovné osídlení a brzy již do vylidněného regionu přichází rumunští kolonisté z východu.<sup>21</sup> S následující vlnou kolonistů vzrůstá i počet pohraničnicků organizovaných v milicích. S tímto formováním zemské milice je spojen vznik vojenských osad Petrillova, Makoviště, Sokolar a Okruglica, osídlených především srbským obyvatelstvem. Došlo tak k reorganizaci mužstva zemské milice, neboť ta se ve válce s Turky příliš neosvědčila. Tato skutečnost přispěla ke snaze posílit hranici podél Dunaje.

Stráž a vojenské velení hranice Tisa–Maroš sídlilo v západním Banátu ve městě Kikinda. Odtud měl nově složený kikindský zemský prapor za úkol chránit zemskou hranici na Dunaji. Velká vzdálenost od něj však znamenala, že by případnému tureckému vpádu sotva dokázal zabránit.<sup>22</sup> Projevila se nutnost vybudovat pravidelné hraniční obvody podél Dunaje, které se staly dalším základním kamenem budoucí Banátské vojenské hranice. Dosud totiž tvořila vojenskou hranici linie Tisa–Maroš.

O vznik pravidelných hraničních obvodů se rozhodující měrou zasadila Marie Terezie, jež si uvědomila nutnost jejich zřízení podél Dunaje. Z jejího přímého popudu z 25. února 1763<sup>23</sup> a vydáním kolonizačního patentu se tomu tak skutečně stalo až v letech 1764–1773, kdy do oblasti kolem Dunaje přichází vojenské posily, během této doby reorganizované do dvou hraničních regimentů (pluků). V letech 1765–1767 se hraniční oblast kolem Pančeva vyměřila z důvodu vybudování Ilyrskobanátského hraničářského pluku. Od něj dále na východ působil Valašský bataillon (prapor), pod jehož pole působnosti patřilo území od města Oršova po řeku Karas.<sup>24</sup> V roce 1774

<sup>13</sup> Např. Pločica, Deliblat, Bela Crkva – Weisskirchen (tento německý název pro město Bela Crkva se stále v hojně míře v běžné řeči místních užívá), Vršac, Gudurica. Felix MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 5.

<sup>14</sup> Například německá obec Gudurica již od roku 1746 vedla matriční zápisy (Istorijski arhiv Bela Crkva. *Protocollum defunctorum-Parochialis ecclesiae Kudritzensis a Protocollum copulatorum Parochialis ecclesiae Kudritzensis*. Rimokatolička crkva Sv. Jovana Krstitelja) prostřednictvím nově vzniklé katolické farnosti, ke které přináležely i okolní vesnice. M. PAVLÁSEK, *Česká menšina v jihobanátské obci Veliké Središće. Její počátky a etnické procesy*, s. 5.

<sup>15</sup> K. von CZOERNIG, *Ethnographie de Oesterreichischen Monarchie*, s. 68.

<sup>16</sup> V 30. letech 19. století se již vinařství a pěstování hedvábí velmi rozšířilo, o čemž svědčí tři sta tisíc sklizených věder vína ročně z osmi tisíc jiter půdy určených vinohradnictví v okolí Vršace a sto tisíc věder vína z tří tisíc jiter půdy z okolí města Bela Crkva. Felix MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 11.

<sup>17</sup> Hedvábí se v této době vyprodukovalo v okolí Vršace 155 centů kokonů ročně, v okolí Bele Crkvy dokonce 1460 centů. F. MILLEKER, *Geschichte des Banater Teiles des Unteren Donau Gebietes*, s. 17.

<sup>18</sup> F. MILLEKER, *Die Banater Militärgrenze*, Bela Crkva 1926, s. 3.

<sup>20</sup> Za dvacet let vlády Habsburků nad tímto městem se do Bělehradu přistěhovalo 333 rodin řemeslníků a obchodníků přicházejících především z německého Wormsu a Mohuče. Ti obsadili prázdné domy vysídlených muslimů. Důsledkem hromadné imigrace německých katolíků a pravoslavných Srbů se město diferencovalo na německý a srbský Bělehrad, přičemž v části srbské žili také Židé, Řekové, Arméni a Cinciři. Obě nejpočetnější národnostní/konfesionální skupiny obyvatel získaly samostatnou správu. Jan PELIKÁN a kol., *Dějiny Srbska*, Praha 2005, s. 148.

<sup>21</sup> V letech 1740–1744 se Rumuni usadili v koloniích Lagerdorf, Središće, Szent-Mihály a v Nikolinci. Felix MILLEKER, *Geschichte des Banater Teiles des Unteren Donau Gebietes*, Bela Crkva 1929, s. 5. Srov. Borivoj M. DROBNJAKOVIĆ – Felix MILLEKER, *Letopisi opština Podunavske oblasti*, Pančevo 1929, s. 147.

<sup>22</sup> Kikindský prapor se skládal z osmi kompanií – setnin. Šest z nich se nacházelo mezi Lovrinem a Čentou, setniny z obcí Potok a Otruglica v oblasti Lotvy. F. MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend* s. 4.

<sup>23</sup> K. von CZOERNIG, *Ethnographie de Oesterreichischen Monarchie*, s. 15.

<sup>24</sup> Oba pluky se nacházely na území distriktu Pančevského, Uj-Palanského, Mehadijského a Caransebešského, jenž byly v roce 1751 vyňaty z civilní kamerální správy – spadaly pod správu Banátské vojenské hranice.

došlo spojením tohoto praporu a Illyrskobanátského pluku ke vzniku Illyrskovalašského pluku. Pod jeho správou připadla rozsáhlá oblast západně od Karaše až k městu Caransebeš. Hlavním městem štábu se stala v roce 1775 Bela Crkva. V roce 1803 se štáb přesunul do východně ležící Caransebeše.

Po přesunutí Illyrského pluku východněji vznikla potřeba zformovat další, jenž by spravoval oblast kolem Pančeva až k řece Karaš. Stal se jím pluk Německobanátský, jehož štáb sídlil v Pančevu. Během jeho formování oblast Banátu navštívil samotný budoucí císař Josef II., jenž se chtěl na vlastní oči přesvědčit, jak postupují zaváděné vojenské reformy. Území Vojenské hranice navštívil v květnu 1768 a pak v roce 1774, kdy se součástí Illyrského pluku staly obce Deliblat, Crvena Crkva), Vračev Gaj, Grebenac, Omor, Dupljaja, Jasenovo a Bela Crkva.

### Příchod prvních vojáků z českých zemí (1763–1774)

V oblasti tímto aktem zformované Banátské vojenské hranice, tak již od roku 1774 vedle sebe působí dva pluky. Illyrskovalašský se skládal ze šestnácti setnin<sup>25</sup> a velel jim baron Papilla, v 70. letech 18. století jmenovaný plukovníkem. Německobanátský pluk tvořilo setnin dvanáct. Pod jeho velení spadaly například obce Ovca, Borča, Opovo, Německé a Srbské Pančevo, Jabuka, Brestovac a Kovin.<sup>26</sup> Každá z nich obdržela od velitelství téměř čtyři tisíce jiter půdy, rozdělenou především mezi Srby a Němce tvořící národnostně nejpočetnější složku armády.<sup>27</sup> Zajímavé je, jakých prostředků se užilo ke zformování tohoto pluku. Marie Terezie totiž rozhodla o usazení válečných vysloužilců, veteránů a invalidů ze zemí habsburské monarchie v oblasti Banátu a Sedmihradska.<sup>28</sup> Vedení Vojenské hranice jim nabídlo půlroční žold a svobodným umožnilo sňatek z důvodů preference usídlování celých rodin, jež by se zde usadily natrvalo. Mnoho těchto veteránů pocházelo z invalidoven nacházejících se ve Vídni, Pešti, slovinské Ptuji a – což je z hlediska okolností vzniku české menšiny v Banátu důležité – i v Praze.<sup>29</sup>

Srov. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 78.

<sup>25</sup> František VANÍČEK, *Special Geschichte der Millitergrenze aus Originalquellen und Quellenwerkengeschopft*, II. Band, Wien 1875, s. 349.

<sup>26</sup> F. MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 6.

<sup>27</sup> Jiné národnosti zde nebyly tak početně zastoupeny, avšak v některých jednotlivých obcích tvořily početně velmi významnou část kolonie. V první zmínce o Rumunech v německém Pančevu se dozvídáme, že jednu z ulic téměř celou osídlili, takže se poté nazývala ulicí Valašskou. Toto pojmenování se zřejmě dlouho neudrželo, neboť dvacet rumunských rodin se vystěhovalo do obce Ilandša a 43 domácností se usadilo v Neudorfu (Novo Selo). Rumuni jinak měli početné zastoupení v Seleuši a Alibunaru, kde většinu obyvatel tvořili Srbi. Tamtéž, s. 9. Obdobná situace jako v Pančevu vznikla též ve smíšené obci Veliko Središće (ležící však již mimo Vojenskou hranici) v polovině 19. století, kdy příchodem českých kolonistů a jejich kompaktním osídlením v jedné z částí obce byla dlouhá ulice táhnoucí se celou délkou kraje obce nazvána Pemskou, tj. Českou. Podobnost je patrná též v Peregu Mare, kde kompaktní česká kolonie evangelíků z východních Čech dala vzniknout neoficiálnímu názvu Časlavská ulice odkazující k výchozímu místu transmigrace.

<sup>28</sup> Srov. Jiří KOŘALKA – Květa KOŘALKOVÁ, *Základní tendence českého vystěhovalec-tví a české reemigrace do počátku 20. let 20. století*, Češi v cizině 7, 1993, s. 32.

<sup>29</sup> Jenő SZENTKLÁRAY, *Plebániák története. A Csanád-egyházmegyei*, Temeswar 1898,

Právě v letech 1764–1774, kdy jsou reorganizovány budoucí vojenské pluky Německobanátský a Illyrskovalašský a přichází početné skupiny vojáků z českých zemí, je nutno hledat počátek české přítomnosti na území Banátské vojenské hranice.

Jednalo se hlavně o muže zkušené, často s hodnostmi důstojníků a poddůstojníků.<sup>30</sup> Generální velení jejich znalostí a zkušeností chtělo využít pro nastávající reorganizaci vojska. Předpokládám, že se jednalo o vojáky, kteří získali zkušenost v právě ukončené tzv. sedmileté válce (1756–1763). Již zmiňovaný kolonizační patent Marie Terezie z armády propuštěné vojáky vyzval k vyzvednutí pro ně připravených pasů v Plzni, Lokti, Žatci, Lovosicích, Mladé Boleslavi, Hradci Králové, Lanškrouně a Opavě.<sup>31</sup> Následně je vojenské úřady převelely do vojenských útvarů v Banátě, Uhrách a Sedmihradsku.

Některé zdroje uvádí celkový počet osm set příchozích ze všech jmenovaných míst následně umístěných do čtyř setnin v Pančevském, Weisskirchenském a Uj-Palanském obvodu.<sup>32</sup> O tom, kolik jich pocházelo z Prahy prameny i literatura mlčí. Určité indicie vypovídající o počtu až stovek příchozích z českých zemí však existují. Podle seznamu oddaných – *Indexu Copulatorum*<sup>33</sup> vedeného již od roku 1723, tedy data ustanovení farnosti Alba Ecclesianis,<sup>34</sup> je již v druhé polovině 18. století možné nalézt množství českých příjmení. Další zápisy s českými jmény najdeme v matričních knihách.<sup>35</sup> Do konce 30. let 19. století, kdy do nížinných oblastí v okolí vojenského střediska oblasti migrují početné skupiny českých kolonistů dříve již usazených východněji v horských vesnicích Banátské klisury, je farářem zaznamenáno na padesát jmen odkazujících k českému původu.<sup>36</sup> Zde uvádím některá z nich: Adamec,

<sup>30</sup> Václav ŠTĚPÁNEK, *Mizející svět. K historii české menšiny v srbském Banátě*, in: Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka (eds.), *Česká slavistika 2008* (sborník příspěvků 14. mezinárodního kongresu slavistů), Brno–Praha 2008, s. 281.

<sup>31</sup> I. HEROLDOVÁ, *Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy*, s. 67.

<sup>32</sup> Jenő SZENTKLÁRAY, *Plebániák története. A Csanád-egyházmegyei*, Temeswar 1898, s. 504; Karl von CZOERNIG, *Ethnographie de Oesterreichischen Monarchie*, s. 15.

<sup>33</sup> Archív farnosti Bela Crkva.

<sup>34</sup> Katolická farnost Bela Crkva.

<sup>35</sup> Archív farnosti Bela Crkva, Matrikula Parochiae Albo-Ecclesiensis. Tomus V, Defunctorum 1723–1822 a Matrikula Parochiae Albo-Ecclesiensis. Tomus VI, Baptisatorum 1822–1854.

<sup>36</sup> Zajímavou kapitolou migrace směřující (z části) i na území Banátské vojenské hranice je nucené vystěhování asi čtyř set náboženských sektářů z východních Čech, ponějvíce z panství chrudimského a pardubického – viz Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006, s. 422–425. V případě tohoto migračního procesu nelze hovořit o dobrovolné kolonizaci, ale o nucené transmigraci. Měla vyřešit problém s těmi, kteří se po vydání tolerančního patentu nepřihlásili k žádnému z tolerovaných vyznání, právě nuceným transportem z českých zemí. Byli přiřazeni k jednotlivým vojenským plukům v hraničních oblastech habsburské říše – Haliče, Bukoviny, Slavonie, ale též – v Sedmihradsku a Banátu. Antonín REZEK – Josef V. ŠIMÁK, *Listář k dějinám náboženských blouznivců českých v století XVIII. a XIX.*, Praha 1924; Josef A. HELFERT, „O tak řečemých blouznivcích náboženských v Čechách a na Morávě za císaře Josefa II.“, *Časopis Českého musea*, č. 51, 1877, č. 53, 1879. Část z nich vzápětí konvertovala ke katolicismu, načež byli transportováni zpět, avšak osudy některých dalších – tedy „neobrácených“, nejsou objasněny. Existuje dokonce hypotéza, že právě tito stojí u počátků jedné z českých vesnic v rumunském Banátu – Svaté Heleny. Srov. Zdeněk R. NEŠPOR, *Banátští Češi jako potomci tolerančních sektářů*, *Religio, Revue pro religionistiku* 7, 1999, č. 2, s. 129–143; Z. R. NEŠPOR, *„Náboženská migrace z českých zemí do Rumunska“*, *Časopis Českého musea*, č. 51, 1877, č. 53, 1879.

Čížek, Karásek, Zajíček, Krupička, Martinovský, Jánský, Smíček, Vojtek, Vašálek, Vávra, Procházka, Mašek, Sedláček, Rybáček, Kvapil, Novák, Nádeník, Urbánek, Taniček, Halda, Horák, Matula.

Tato jména přísluší vojenským vysloužilcům a veteránům. Považují je za první české migranty na území Banátské vojenské hranice. Okolnosti jejich příchodu např. zda přicházeli individuálně či v kompaktní kolonizační vlně/vlnách, v průběhu kolika let a odkud, zůstávají nezodpovězeny.<sup>37</sup> V období organizace Německobanátského a Valašskoillyrského pluku je vojenská správa zformovala do jednotlivých setnin.<sup>38</sup> O tom, že se jednalo o lidi zámožné a vzdělané svědčí několiké nálezy českých jmen v pozici městských úředníků či majitelů gruntů.<sup>39</sup> Jak dokládá *Historia Parochiae Albo-Ecclesiensis*, kromě profánní sféry je s údobím 18. století spojeno působení i řady českých katolických farářů na belacrkevské farnosti.<sup>40</sup>

Kolonizace 18. století se orientovala na území severozápadního Banátu se sídlem regimentu v Pančevu. Nově přichozí byli označováni jako „Němci“, avšak kolonisté přicházeli z národnostně smíšených poměrů, panujících v invalidovních monarchie. K postupné germanizaci zřejmě docházelo až během jejich pobytu na území Banátské vojenské hranice, byť velký počet příslušníků jednotlivých národností, kompaktnost a možný kontakt se svými krajany dovoloval mateřský jazyk v každodenním životě užívat a tím i nastoupenému procesu germanizace odolávat.

K dalším proměnám organizace Banátské vojenské hranice došlo počátkem 19. století. Území Banátské vojenské hranice v této době měřilo 10 065,49 km<sup>2</sup> a nacházelo se v něm 180 tisíc obyvatel.<sup>41</sup> V roce 1788 se temešská oblast začlenila do župního systému Uherska, nicméně tato okolnost neměla vliv na to, že správa území zůstala i nadále pod patronací dvora ve Vídni.

Celé kolonizační úsilí od druhé poloviny 18. století se řídilo plánem barona Antona Cothmana. Takzvaný Cothmanův plán řešil zásadní problém – přechod od extenzivní formy hospodaření, dosud v Banátu využívané, k trojpolnímu systému.<sup>42</sup> K jeho realizaci ovšem bylo nutno přesně vyměřit polnosti a zhotovit katastr, jenž by evidoval veškerou půdu k budoucímu obhospodařování. Po jeho vypracování se přistoupilo ke skutečně plánovanému a promyšlenému zakládání nových osad. Ty vznikaly na již existujících cestách spojující tehdejší vesnice či města. Cothmanův plán určoval utváření krajiny Banátské vojenské hranice.<sup>43</sup>

<sup>37</sup> Srov. I. HEROLDOVÁ, *Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy*, s. 67.

<sup>38</sup> Vojenská setnina se skládala z dvou set mužů. Felix MILLEKER, *Kurze Geschichte der Banater Militärgrenze. 1764–1872*, Bela Crkva 1927, s. 5.

<sup>39</sup> Např. příjmení Novák lze nalézt i v gruntovníci obce Moldoua Noua ležícího v dnešním Rumunsku. Patřil k prvním obyvatelům obce a byl i majitelem většího gruntu. *Grundbuch der Militärort Moldoua Noua. 1806*, Istorijiski arhiv Bela Crkva. Jméno městského úředníka Šistka lze nalézt v protokolech místní policie. Istorijiski arhiv Bela Crkva. Fond – Magistrat Bela Crkva. Vojnička granica i deo 1795–1872. Inv. č. 6., Akta Policia, č. 276/1823.

<sup>40</sup> Srov. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 97–98.

<sup>41</sup> Jaromír JECH – Milena SECKÁ – Vladimír SCHEUFLER – Olga SKALNÍKOVÁ, *České vesnice v rumunském Banátě*, Češi v cizině 5, Praha 1992, s. 10.

<sup>42</sup> V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 76.

Zahraničně-politické okolnosti přivedly habsburské mocnářství opět do dalšího válečného konfliktu. Osmanům se opět podařilo ofenzivními výboji dobýt Bělehrad, avšak brzy se museli sklonit před znovupovolaným generálem Ernestem Laudonem. Vítězství Habsburků bylo zpečetěno tzv. Svišovským mírem ze srpna roku 1791. Padesátileté kolonizační úsilí dostalo další ránu, ale stalo se též důvodem císaři Leopoldu II., aby následoval své předchůdce podporující kolonizaci Banátské vojenské hranice podle doporučení Dvorské válčné rady.<sup>44</sup> Impuls k tomuto rozhodnutí zavdávaly další rozsáhlé neosídlené pozemky čekající na nové přistěhovalce.<sup>45</sup>

Za předzvěst „horské kolonizace“ považují období let 1790–1808. Nejprve císařské rozhodnutí z roku 1790 iniciovalo založení vesnice pro přichozí evangelíky z Německa. Téhož roku vesnice přijala pojmenování Franzfeld. O dva roky později již byla výstavba Franzfeldu, čítajícího přes sto stavení, ukončena.<sup>46</sup> Další kolonizovanou vesnicí se stala Debeljača, osídlená v roce 1794 početnými přistěhovalci maďarské národnosti. Maďaři dále osídlili obec Marinova, Slováci obec Kovačicu (odtud na přelomu 19. a 20. století část migruje do bulharského Vojvodova spolu se skupinou svatohelenských nekatolíků), Novou Debeljaču, a Němci Malý Alibunar. Dvorská válčná rada schválila roku 1802 výstavbu dalších tří vesnic. Kolonii pojmenovanou podle hraničářského inspektora arcivévodky Karla – Karlsdorf, osídlili přichozí z Německa, jméno arcivévodky Antona Josefa nesla Antalfalva a podle jména banátského velícího generála hraběte Johanna Sora Jánosfalva.<sup>47</sup> Obě posledně jmenované osídlili Maďaři.

V prvním desetiletí 19. století bylo dle úředního výkazu národnostní složení obyvatel Německobanátského pluku následující: 48 488 Srbů, 21 084 Rumunů, 7305 Němců, 1855 Chorvatů, 1803 Maďarů, 1506 Slováků. Celkem se k tomuto pluku hlásilo téměř osmdesát tisíc obyvatel.<sup>48</sup>

### Motivace příchodu kolonistů

Nejdůležitějším pomyslným kamenem na misce rozhodovacích vah kolonistů 18. století se staly výhody nabídnuté kolonistům vídeňskou Dvorskou válčnou radou jako kompenzace za hraničářskou pohotovost. Budoucí hraničáři, tj. ochránci hranic permanentně připravení bránit pohraničí, byli osvobozeni od povinnosti robotovat,

ly na svých pozemcích vytvářet zahrady, určené především k pěstování zeleniny a ovoce pro svou potřebu, plánovaně byly osázeny lesy, moruše, ovocné stromy. Tamtéž, s. 76–77.

<sup>44</sup> Dvorská válčná rada plnila funkci nejvyšší vojenské instance, jejíž nařízení se přes te-  
mešvárské generální velitelství a štáby pluků dostalo až do budov vojenských stanic.

<sup>45</sup> Uvádí se až 260 tisíc jiter půdy. F. MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 12. V. ŠtĚpánek uvádí číslo řádově nižší – třicet tisíc jiter. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 81. Příkladním se však k první variantě, jelikož každá přichozí rodina měla podle plánu získat až přes padesát jiter půdy (tamtéž, s. 80), což znamená, že v případě takového podílu výměry každé rodině by správa Vojenské hranice počítala s transmigrací pouhých šest set rodin, ač počet obyvatelstva po válce let 1788–1789 klesl o více než padesát tisíc.

<sup>46</sup> Stavba této vesnice vyšla vídeňskou dvorskou radou na 38 154 zlatých. F. MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 13.

<sup>47</sup> Tamtéž, s. 15.

<sup>48</sup> Tamtéž, s. 15. Absentující údaj, jenž by zachytil početní stav českého etnika napovídá, že

každá rodina získala půdu určenou k orbě a pastevectví, pozemek na stavbu domu nebo stavení mnohdy postavené již usazenými hraničáři.<sup>49</sup> Často se nově příchozí stěhovali do stavení, vysídlených z důvodu odmítnutí přijmout funkci hraničáře. Mezi další výhody usnadňující proces adaptace v novém prostředí patří pomoc materiální v podobě darované krávy, koně s povozem, zemědělského i řemeslnického nářadí. Velmi významným privilegiem bylo tříleté osvobození od platby daní, jež se – jak si ukážeme dále v textu – často ještě prodloužilo. Tyto výhody měly příchozím zaručit v prvních letech možnost ušetřit část peněz do budoucna a ulehčit jim jak adaptaci, tak následný přechod do „běžného“ života po dvanáctileté janičářské službě.

Následující období je spojeno s kolonizací horské krajiny Valašskoilýrského pluku, jež se bezprostředně týkala příchozích i z českých zemí, se kterými přichází též etnikum německé.

### Horská kolonizace Banátské klisury kolonisty z českých zemí (1820–1824)

První kolonizační vlna je opředená mnohými otázkami, přestože badatelé mohou využít i některé výjimečné prameny.<sup>50</sup> Většina z nich hovoří o György Magyarlym, soukromém podnikateli s dřevem z rumunského města Oravica.

Ten vyslal do Čech agenty najímající s jeho pověřením lesníky a dřevorubce. Jejich zkušenost se měla uplatnit v podobných přírodních podmínkách, jaké panovaly v horách Almáše, Semenice a Banátské klisury – především vysekat (vykloučit) husté bukové lesy. Ty si od vojenského velení pronajal, načež měl v plánu propachtovanou půdu pronajímat za dvacet až 36 krejcarů za jitro kolonistům.<sup>51</sup> Jeho pověřenci svůj úkol splnili a za příslib osvobození od vojenské služby a zisku půdy a dříví na stavbu domů se jim podařilo přesvědčit dostatek lidí převážně z okolí Sázavy, Boleslavi, Čáslavi, Domažlic, Českého Brodu a Červeného Kostelce, tedy z východních a jihozápadních Čech.<sup>52</sup> Magyarly měl v plánu na pronajatých pozemcích usadit sto rodin. Takto na „zeleném drnu“ vznikly osady Elisabethfeld (Svatá Alžběta, Lizabeta, Elizabetha) a Sfinta Elena (Svatá Helena).

Původně měli kolonisté dosídlit i nově vyměřenou vesnici vesnici Alibeger Neudorf, kde již první kolonisté žili, avšak nakonec se katastr této obce neosídlil. Vy-

<sup>49</sup> V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátské-hraničářského pluku*, s. 80.

<sup>50</sup> Např. Jan SCHLÖGL, *Školská kronika*, rkp., Bratislava 1934, Pavel František UNZELTIG, *Historia Domus, Gedenk-Buch der Pfarre Weitzenried. Im K. K. Illirisch-Banater Grenz-regiments-Bezirk No. 14*, rkp. Waitzenried 1853. Uloženo v Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Timișoara. Jindřich SCHLÖGL, *Dějiny českých osad v rumunském Banátě*, Naše zahraničí, č. VI, 1925; TÝŽ, *Dějiny českých osad v rumunském Banátě*, Naše zahraničí, č. VII, 1926; Vladimír MÍČAN, *Za chlebem vezdejší*, Brno 1931. První dva jmenované zdroje lze považovat za nejdůležitější informační materiál z produkce samotných aktérů lokálních dějin – kulturně-osvětových vyslanců z Čech učitele Jana Schlögl a kazatele P. F. Unzeitiga.

<sup>51</sup> Druhého listopadu 1820 pronajala vojenská správa Magyarlymu na 12 900 jiter půdy, kterou si mezi sebe mělo rozdělit sto nově příchozích rodin. Felix MILLEKER, *Besiedelung der Banater Militärgrenze*, s. 21. Ovšem Václav Štěpánek uvádí, že nově příchozím správa Vojenské hranice běžně udělovala půllán pozemku, tj. 12 jiter výměry pro jednu rodinu. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 82. To znamená, že se počítalo až s tisícovkou rodin.

<sup>52</sup> J. SCHLÖGL, *Školská kronika*, rkp., Bratislava 1934, s. 13, 18.

měra katastru této vesnice se tak rozdělila mezi nově vznikající české vesnice Svatou Alžbětu a Svatou Helenu, přičemž původ několika rumunských rodin, žijících ve Svaté Alžbětě (právě nesnadné vzájemné soužití českého a rumunského etnika se mělo za několik let stát důvodem vystěhování českých rodin do Svaté Heleny), je zřejmě možné spatřovat v prvních zájemcích o osídlení vesnice Alibeger Neudorf.<sup>53</sup>

Svatá Alžběta a Svatá Helena se staly prvními českými vesnicemi na území Valašskoilýrského pluku. Prvně jmenovaná osada vznikla 1. května 1823, vznik Svaté Heleny datují do roku 1824.<sup>54</sup> Zajímavostí je částečný nekatolický původ obyvatel Svaté Heleny, jež – jak se někteří badatelé pokoušeli prokázat<sup>55</sup> – souvisí s nucenou transmigrací tolerančních náboženských blouznivců (sektářů) do oblasti Sedmihradska (Sibiňska), Banátu, Bukoviny, Haliče a Slavonie. Tyto dvě vesnice v době svého vzniku však nebyly důsledně rozděleny konfesně na katolickou Svatou Alžbětu a nekatolickou Svatou Helenu.<sup>56</sup> Čistě katolický původ Svaté Alžběty je v rozporu s tvrzením, že ještě před zánikem osady se z ní přestěhovalo mnoho českých rodin do Svaté Heleny. Mezi nimi *Školská kronika* zaznamenává příjmení Růžička, Klepáček a Kopriva z Pardubic, dále Pitra a Borovička, což jsou bez výjimky rodiny nekatolického původu.<sup>57</sup> Lze se s nimi setkat také v gruntovníci Svaté Heleny<sup>58</sup> z roku 1856, což potvrzuje spolehlivost záznamů nejstarších svědectví svatohelenské školské kroniky. Katolíci přišli z Domažlicka, Červeného Kostelce, Uhlířských Janovic, Sázavska, Čáslavska, Boleslavi a Libně, tedy z východních a jihozápadních Čech, nekatolíci ze sborů z Nebužel, Hořátve, Kšel, Libic a Velimi, čili z Čech pouze východních.<sup>59</sup>

<sup>53</sup> Srov. Felix MILLEKER, *Besiedelung der Banater Militärgrenze*, Bela Crkva 1926, s. 21.

<sup>54</sup> K. von CZOERNIG, *Ethnographie de Oesterreichischen Monarchie*, s. 107; srov. František HRŮZA, *Z vojenské hranice. (Prosba za podporu k zařízení evangelické školy v sv. Heleně ve vojenské hranici, zasláná moravskému superintendentovi vys. důst. panu Samueli z Nagy)*, Hlasy ze Sionu, 1862. Rok založení vesnice je ovšem datováno různě. Např. jeden z primárních pramenů Školská kronika sepsaná Janem Schlöglem, opírající se o svědectví přímých účastníků kolonizace a svědectví svého děda a informace sepsané již i svým otcem (J. SCHLÖGL, *Dějiny českých osad v rumunském Banátě*, Naše zahraničí, č. VI, 1925; J. SCHLÖGL, *Dějiny českých osad v rumunském Banátě*, Naše zahraničí, č. VII, 1926.) uvádí léta 1820–1822. Přesto se držím výše uvedeného zdroje, vycházejícího z vídeňského archivu.

<sup>55</sup> Z. R. NEŠPOR – M. HORNOFOVÁ – M. JAKOUBEK, *Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku*, s. 66–88; Z. R. NEŠPOR, *Banátská Češi jako potomci tolerančních sektářů*, s. 129–143.

<sup>56</sup> Srov. Z. R. NEŠPOR – M. HORNOFOVÁ – M. JAKOUBEK, *Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku*, s. 75; Rudolf URBAN, *Čechoslováci v Rumunsku*, Bukurešť 1930, s. 28.

<sup>57</sup> J. SCHLÖGL, *Školská kronika*, s. 13, 18. Srov. s několika známými jmény zakladatelů Svaté Heleny – srov. František KARAS, *Československá větev, zapomenutá nebem i zemí, I., Čechové v Rumunsku*, Praha 1937, s. 35. Kromě v textu zmíněných nekatolických rodin se s nimi do Svaté Heleny přistěhovali i katolíci Šibal z Vinohrad, Eliáš z Kouřimi u Kolína, Štěpnička a Hrůza z Pardubic. Původně se vystěhovalci vydali na cestu zpět do Čech, avšak pohraniční stráž jim v tomto úmyslu zabránila a přinutila k návratu. Již se však neusadili v osadě Svaté Alžběty, nýbrž ve Svaté Heleně. J. SCHLÖGL, *Školská kronika*, s. 18. Někteří druhotně kolonizovali okolí vojenského města Bela Crkva (Ablian, Kruščica) a Vršace (Veliko Središte). Tamtéž, s. 18. Srov. M. PAVLÁSEK, *Česká menšina v jihobanátské obci Veliké Središte. Její počátky a etnické procesy*, s. 9.

<sup>58</sup> Istorijiski arhiv Bela Crkva, Grundbuch der Militärsort Sfinta Elena.

<sup>59</sup> Vladimír MÍČAN, *Za chlebem vezdejší*, Brno 1931, s. 30. Kolonizační proud transmigrace z českých zemí do Svaté Heleny (město v dnešním Rumunsku) byl v roce 1824 zastaven. V roce 1825 byl zrušen i katastr Svaté Heleny (město v dnešním Rumunsku) a jeho území bylo přičleněno k katastru Svaté Alžběty (město v dnešním Rumunsku).

„Byla to těžká práce, vykácet les, a pak zkopat a zasít. První léta se nic neudalo a v následujících letech jim úrodu divoké svině, jezevci zničili, aneb sousední národ přející a mstiví Rumuni odnesli. Není tedy divu, že tak mnozí nalézali jedinou útechu – utéct [z] tohoto nemilosrdného kraje. Běda ale tomu, kterého chytily, toho karabáčovali, týrali, bili důtkami, aneb věznění byli. Kdo utéct nemohl, zůstal.“<sup>60</sup> Podle ústní tradice nesly nové osady jméno Magyarlyho dcer, ovšem variant původu toponymu Svatá Helena je více. Uvádím jednu z možných dalších interpretací nalezenou v *Gedenkbuch Moldoua Noua*.<sup>61</sup> Odkazuje k takto pojmenovanému ostrovu na Dunaji v blízkosti vesnice, který byl takto nazvaný po stejnojmenném ostrovu, kde doživovali poslední roky Napoleon Bonaparte.

Osoba oravického obchodníka je také předmětem mnoha otázek. Prameny Magyarlyho líčí pouze v negativním světle – za pár let totiž nájemce s nářadím, zásobami i sliby zmizel. Ale existuje možnost i jiného výkladu této osoby, zpochybňující jeho často zmiňovanou neserióznost.<sup>62</sup> Přijímaná verze, že Magyarly místní kolonisty brzy opustil, nekoresponduje s faktem, že v roce 1830 podává na generální velitelství ze Svaté Heleny a Lizabety generálnímu velení žádost, „o umístění místních obyvatel na hranici“ a také žádost o vystavění kostela a školy.<sup>63</sup> To, že z kraje neprehnul, dokládá i zápis *Školské kroniky* obce Svatá Helena – v roce 1838 od něj získali místní katolíci malý zvon. Místní katolíci jej zavěsili u stráže<sup>64</sup> na sloup, kde jeho zvonění svolávalo k bohoslužbám konajících se v domě nejstaršího osadníka obce – Matěj Štebala.<sup>65</sup> Jisté je jen to, že v listopadu 1826 přestala platit mezi ním a najatými kolonisty nájemní smlouva zajišťující jim tříletou daňovou svobodu. Po její vypršení Magyarly kolonisty opouští hledaje další příležitost výdělků. Obyvatelům osady se tak nabízela jediná možnost jak řešit nastalou situaci bezprizorního postavení – požádat vojenské velení o přijetí do vojenského svazku.<sup>66</sup>

„Helenští vyslali tedy několik mužů ke kompanii do srbského Požeženina, kde prosili setníka, aby přijati byli do Vojenského hraničního svazku. Heleňáků se ujal plukovník Michael Drasenović z 14. hraničářského pluku srbsko-banátského.“<sup>67</sup> Pro hraničnicků v málo obydlené oblasti bylo zapotřebí, takže jejich žádosti úředníci setniny vyhověli ovšem vojenské úřady je přijaly do svazku Vojenské hranice až v roce 1834.<sup>68</sup> Od této doby přináleželi k 4. Srbsko-pojejenské setnině.

Alžbětinek a Svatá Helena. J. SCHLÖGL, *Školská kronika*, s. 11. Konfesně smíšený původ Svaté Heleny již od samotného jejího založení dokládá i V. MÍČAN, *Za chlebem vezdejším*, s. 28.

<sup>60</sup> Srov. J. SCHLÖGL, *Školská kronika*, s. 20.

<sup>61</sup> Archivum Dioecesis Timisoarensis, Timisoara. Jde o pamětní knihu nedalekého města Moldoua Noua – *Gedenkbuch Moldoua Noua*, s. 71.

<sup>62</sup> V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 84. pozn. 76.

<sup>63</sup> Archivele Nationale directia judeteana Timis, Timisoara. Fond I – Comandamentul General Banatean, inv. 811, p. 271, č. 68 – z 3. února 1830.

<sup>64</sup> Dodnes se takto na Svaté Heleně nazývá obecní dům.

<sup>65</sup> J. SCHLÖGL, *Školská kronika*, s. 22.

<sup>66</sup> Časově se tato událost shoduje se zakládáním dalších českých osad v Banátské klisuře. Domnívám se proto, že jejich rozhodnutí bylo motivováno i touto skutečností – přichozí si uvědomovali určité možnosti spojované s hraničářskou činností, byť šlo samozřejmě o kompenzaci za neustálou pohotovost a vlastní hraničářskou činnost.

Poté, co se osada stala hraničářskou obcí, zaslali úředníci setniny guberniu do Čech žádost o transmigraci dalších osob do katastru obce. Případní zájemci získali šest až dvanáct jiter půdy, k tomu jedno jitro pro výstavbu domu se zahradou. Od hraničářů se očekávala týdenní nepřetržitá služba u Dunaje v okolí Pojejeny – místa setniny. Následoval týden pracovního volna, kdy se však věnovali zemědělským pracím a klučení lesa, jelikož zemědělská půda jim mohla být v nejistých časech určitou zárukou lepší budoucnosti.<sup>69</sup> To vše po dobu dvanáctileté domů v katastru obce Svatá Helena.<sup>70</sup> Spíše než o domy šlo o dřevěné sruby bez podezdívky obývané během prvního roku dvěma rodinami vtěsnanými do jedné místnosti. Druhou místnost tvořila kuchyně. Určité zvýhodnění získaly početnější rodiny s větším počtem praceschopných členů. Za čtyři roky zvládla větší rodina vysekat 10–13 jiter lesa a kromě pozemku na své stavení vyčistila další čtyři jitra lesa.<sup>71</sup> Těžkou prací prvním osadníkům usnadňovali koně, povozy a potahy, přidělené generálním velením sídlícím v Temesváru.

### Druhá kolonizační vlna (1826–1830) – kolonizace hraničářská

V roce 1826 nařídil plukovník Michael Drasenović vyměřit půdu pro 15 nových osad, jež v letech 1826–1830 osídlili kolonisté z Plzeňska, Litoměřicka, Chrudimska, Klatovska, Berounska a Domažlická.<sup>72</sup> Kolonizační skupinu tvořili především drobní řemeslníci, bezzemci, vápeníci, rolníci, dřevorubci a také vysloužilí vojáci.

Kolonisté této vlny iniciované plukovníkem Andreasem Schnellerem se na území Banátu usídlili s příslibem cesty na státní útraty, finančního příspěvku do prvníh žní, osvobození od daní po dobu deseti let a dokonce jim správa vojenské hranice zaručila materiál na stavbu srubu a zahradu.<sup>73</sup>

<sup>69</sup> Srov. tamtéž, s. 19; srov. V. MÍČAN, *Za chlebem vezdejším*, s. 32.

<sup>70</sup> Ale také ke vzniku dalších osad vzniknuvších prostřednictvím transmigrace obyvatelstva z českých zemí, jak si v textu ukážeme dále.

<sup>71</sup> Srov. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 87.

<sup>72</sup> Jde o následující osady (toponyma jsou v němčině nebo v maďarštině, ve vybraných případech – vesnio obydlených českým etnikem i v současnosti – je užito i českého názvu): Biger (Bígr), Gernik (Gerník), Schnellersruhe, Eibenthal (Eibenthal), Frauenwiese, Weidenthal, Wolfsburg, Lindenfeld, Wolfswiese, Ravenska (Rovensko), Schumitz (Šumice), Alt Sadova, Neu Schuppanek. Archivum Dioecesis Timisoarensis, Gedenk-Buch der Pfarre Weitzenried. *Im K. K. Illirisch-Banater Grenz-regiments-Bezirk No. 14*. Timișoara.

<sup>73</sup> Během první kolonizační vlny bylo kolonistům schváleno tříleté období daňového osvobození. Po zkušenostech prvních let pobytu však bylo patrné, že velení pluku podcenilo náročnost práce v lesích. Předpokládalo se totiž, že si osadníci během tří let daňové svobody vybudují dostatečné zázemí ke svému životu včetně ušetření peněz na další roky, aby bez problému mohli odvádět daně. Vojenské velení proto rozhodlo o zásadním prodloužení daňové svobody na dobu deseti let. V roce 1832 došlo k dalšímu prodloužení daňové lhůty. Desetiletá lhůta se týkala v případě klučení zalesněného pozemku, sedmiletá mýcení trnitých keřů, pro kultivaci pozemků se počítalo s pětiletou lhůtou a pro práci na pastvinách se třemi lety daňové svobody. V případě, že se každé této činnosti účastnil, měl tedy možnost své první daně zaplatit až po dvaceti letech života v horách. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*.

Tyto deklarované přísliby se však ve skutečnosti zřejmě nerealizovaly, neboť „dlouhou cestou a následkem různých nedostatků, nouze a hladu, mnoho již cestou pod tíhou útrap zemřelo a i narodilo...aby svůj život zachránili svoje hezké děti maďarským rodinám za skývu chleba nechávali.“<sup>74</sup> Údajně Vojenská hranice požadovala nejprve šest set rodin, ale reakce v Čechách překonala všechna očekávání a hrozilo, že naopak některá česká území se zcela vysídlí.<sup>75</sup> Gubernium proto již další transmigraci zakázalo. Z celkově přihlášených 1891 rodin jich v roce 1828 bylo transmigrováno 278.<sup>76</sup> Oblast Valašskoillyrského regimentu osídlilo celkem 1036 rodin, tj. 3424 Čechů a Němců.<sup>77</sup> V roce 1827 přichází do již existující osady Neu Schuppenek, zakládají osadu Schönthal, Eibental, Biger, Waitzenried, Weidethal, Weidenthal a Wolfsberg.<sup>78</sup>

Z pramenů nelze vyjádřit etnické složení jednotlivých vesnic, navíc nerozlišují mezi etnickou příslušností českou a německou – termín Boemi neodkazuje pouze k etnickému označení, ale také k výchozímu místu transmigrace. Například údaj „132 familii boemi la Poiana brebul“<sup>79</sup> lze interpretovat pouze sdělením, že v osadě Weidenthal se nacházelo 132 rodin z Čech.

Kolonisté se hned po příchodu vyrovnávali s nepříznivými přírodními podmínkami, ale v 50. letech 19. století dochází ke konsolidaci místních poměrů – v novém domově se poměrně rychle aklimatizovali a následně došlo k postupnému stmelování vesnického kolektivu vznikuvšího prostřednictvím příbuzenských a sousedských vazeb.

Úřední výkaz z roku 1830 udává následující počet českých kolonistů v nových osadách:<sup>80</sup> St. Elena – Svatá Helena 338 osob, Elisabethfeld – Svatá Alžběta 118,

<sup>74</sup> Srov. J. SCHLÖGL, *Školská kronika*, s. 20.

<sup>75</sup> Srov. Archivele Nationale directia judeteana Timis, Timisoara. Fond I. – Comandamentul General Banatean, inv. 810, p. 248, č. 11, 16, 22.

<sup>76</sup> Archivele Nationale directia judeteana Timis, Timisoara. Fond I. – Comandamentul General Banatean, inv. 810, p. 248, n. 96.

<sup>77</sup> F. MILLEKER, *Die Besiedelung der Banater Militargrenze*, s. 25. Srov. J. JECH – M. SECKÁ – V. SCHEUFLER – O. SKALNÍKOVÁ, *České vesnice v rumunském Banátě*, s. 18.

<sup>78</sup> Archivele Nationale directia judeteana Timis, Timisoara. Fond I. – Comandamentul General Banatean, inv. 810, p. 248, č. 10, 47. V roce 1828 jim již je schválena žádost na vymezení pozemku pro katolický kostel. O posledně čtyři jmenované osady měl pečovat jeden katolický farář, o kterého si zažádali (Archivele Nationale directia judeteana Timis, Timisoara. Fond I. – Comandamentul General Banatean, inv. 810, p. 248, č. 126). Ve stejném roce žádají první již usazení osadníci Schönthalu o vystavění dvou křížů v katastru obce – vyslali žádost o katolického duchovního. Archivele Nationale directia judeteana Timis, Timisoara. Fond I. – Comandamentul General Banatean, inv. 810, p. 248, č. 120.

<sup>79</sup> Původní název místa, kde vznikla vesnice Weidenthal. Stejně tak se v roce 1828 přejmenovala poiana Rachitei na Weidenheim, Spin na Wolfsberg, Buchin na Wolfswiesse a Csej na Lindenfeld. Fond I. – Comandamentul General Banatean, inv. 810, p. 248, č. 88. Tyto osady zakládali čeští Němci, ovšem žily zde početné skupiny českých rodin – ve Weidenthalu údajně žilo čtyři sta Čechů. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 87, pozn. 53. Peter Grassl uvádí i jména některých německých zakladatelských rodin. Srov. Peter GRASSL, *Geschichte der deutsch-böhmischen Ansiedlung im Banat. Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde*, Praha 1904.

Schumitza – Šumice 123, Ravenska – Rovensko 237, Eibenthal – Eibental 356, Weizenried – Gerník 469.

Jiný pramen<sup>81</sup> datuje příchod kolonistů z českých zemí do některých osad: St. Elena – 1824–1825, Ravensko 1826, Waitzenried, Bigr – 1827–1828, Šumica, Weidenthal, Wolfsberg, Neu Sadova – 1828, Lindenfeld – 1840.

### Životní podmínky kolonistů

Migrující obyvatelstvo se usazovalo nejdříve v západní části Německobanátského pluku táhnoucí se severně podél Dunaje. Území Illyrskovalašského pluku již kolonisty tolik nepřitahovalo. Úrodné půdy a dobře přístupných polí a luk se zde rozkládalo méně, neboť většinou šlo o místa položená poměrně vysoko v horách. Proto je kolonizace oblasti Illyrskovalašského hraničářského pluku záležitostí až počátku 19. století, kdy se území Německobanátského pluku již hojně rozparcelovalo, a naopak oblast dále na východ, dnes ležící v Rumunsku, příchod dalších kolonistů netrpělivě očekávala.

Příchod kolonistů na vyměřenou lokalitu, ale též samotný průběh transmigrace, zajišťovala osídlovací komise. Na vyměřeném pozemku jim nechala komise vystavět stavení, popřípadě realizaci výstavby zajistili již usedlí hraničáři, pro něž tento způsob znamenal možnost přivýdělků. Šlo o jednoduché stavby z nepálených cihel nebo z nabíjené (truplované) hlíny, s udusanou hlínou místo podlahy; jako střešní krytiny se hojně využívalo v okolí rostoucí rákosí. Dodržovala se štítová orientace domů a z důvodu nebezpečí požáru minimální vzájemná vzdálenost devět sáhů. Ve dvou světnicích a komoře bydleli tři až čtyři muži. Společné soužití několika členů domácnosti se podobal tradiční balkánské záduze. Vojenské velení osadníkům přidělilo jednu krávu na dva domy. V případě potřeby mohl každý jednotlivec využít při práci dvou krav, dvou koní, dvou vozů, pluhu a řemeslnického nářadí, v rámci podpory různými prostředky eráru.<sup>82</sup> Na každou domácnost připadal pozemek o výměře až dvacet jiter úrodné půdy. Osídlovací komise podporovala příchod celých rodin, jimž často platila cestovní náklady, chudým se přiděloval příspěvek na zaopatření. Každá kolonie měla nárok na školu s učitelem, vyučujícího v mateřské řeči kolonistů.<sup>83</sup>

### Druhotná kolonizace nížin v okolí města Bela Crkva

Již po několika letech se začala šířit nespokojenost s životními podmínkami. Specifické horské podmínky dělaly kolonistům velké obtíže.<sup>84</sup> Ponejvíce totiž šlo o řemeslníky – obuvníky, krejčí, havíře, cvokaře.<sup>85</sup> Dvorská válečná rada se situaci

<sup>81</sup> F. VANÍČEK, *Special Geschichte der Millitargrenze aus Originalquellen und Quellenwerkengeschopft*, s. 361–362.

<sup>82</sup> F. MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 7.

<sup>83</sup> Archivele Nationale directia judeteana Timis, Timisoara. Fond I. – Comandamentul General Banatean, inv. 810, p. 248, č. 32.

<sup>84</sup> K některým důsledkům přírodních podmínek srov. Milena SECKÁ, *Češi v rumunském Banátu, Češi v cizině*, č. 8, 1995, s. 96; Archivum Dioecesanum Timisoarensis, *Gedenk-Buch der Pfarre Weizenried*, s. 17.

<sup>85</sup> *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Abliánské zřízená léta Páně 1868*, s. 11.





Crkva. Počátky českého etnika v Kruščici se datují do roku 1837.<sup>99</sup> Kruščická kronika líčí i samotný příchod kolonistů z Čech do hor Banátské klisury: „Za panování císaře Františka I., léta Páně 1828 [...] hnula se též část obyvatelstva českého z vlasti nikoliv ale do cizozemská, jaký mnozí jiní by učinili, neboť tato část obyvatelstva nepro- kročila hranice, hledala v samém mocnářství útulek svůj v méně zalidnatelém Banátsku, dílem pospolu i roztroušeně mezi Srbi neb Vlaši z dovolením Panovníka Františka I. se osaditi.“ První kruščický kronikář, učitel Václav Kiský, kritizoval též nestá- movanost a lehkovážnost českých vystěhovalců: „Kdo máš domov svůj, o cizí nestá- Ubožáci nenadali se opustili jisté pro nejisté a shromážděli se ve městě Vídni, tam po několik týdnů meškajíc, očekávajíce větší počet vystěhovalců.... odtud na útraty státu na ohromné lodi po Dunaji do Banátu dovození byli.“<sup>100</sup>

Podle Fridricha Kuželky, pamětníka události, zmíněného ablinánským kronika- řem, „kolonisti obdrželi pro svou rodinu různé příspěvky na děti do 12 let 3 krejcarů na děti od 12 let 6 krejcarů vídeňského čísla denně, kterýž to příspěvek přej jim ze státní pokladnice od vrchního vojenského velitelství v Temešváru vyplacen byl. Pak však jen dospělí dostávali 4 krejcarů denně po 3 roky od své Kompanie přijímali, pak se zas stala ujma a dostávali tak jen dva krejcarů šajnové valuty – po čtyři roky jim byla vyplácena.“<sup>101</sup>

Vznik samotné osady Kruščice je datován již do roku 1690.<sup>102</sup> Kruščice, stejně jako obec Ablian, patřila k Srbsko-banátskému regimentu. Byla dokonce místem egri- niny. Těsně před zrušením Vojenské hranice v Kruščici žilo již 1807 obyvatel z toho dvě stě Čechů.<sup>103</sup>

Po ryze českém Ablianu a multikulturním prostředí převážně srbské Kruščice nejpočetnější česká kolonie vznikla v přirozeném centru regionu – městě Bela Crkva. Jak jsem již zmínil, sídlo pluku přilákalo již v druhé polovině 18. století vůbec první příchozí z českých zemí. Další pak přichází v průběhu celého 19. století.

Dokladem jsou početné záznamy vandrovních knížek (vandrovek) vyučených tovaryšů různých řemesnických oborů přicházejících z českých zemí.<sup>104</sup> Daleko nejvíce záznamů nacházejících se v historickém archivu ve městě Bela Crkva, se týká

<sup>99</sup> Prvním českým přistěhovalcem byl cihlář Hnilička z české kolonie Gerníku. Jeho kladné reference zřejmě přesvědčily další gernické, bígerské, rovenské i šumické, jelikož již v roce 1838 je zaznamenán příchod skupiny kolonistů z těchto lokalit. V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*, s. 96.

<sup>100</sup> Srov. *Pamětní kniha pro obyvatele české obce Kruščické zřízená léta Páně 1890*, s. 4-5. Uložena v kanceláři kostelní rady v Kruščici.

<sup>101</sup> Tamtéž, s. 5-6. Sám kronikář události první kolonizační vlny sepsal na základě vyprávění nejstarších pamětníků. Od 1. října 1890, tedy data založení pamětní kruščické knihy, líčí historii kolonie na základě vlastních poznatků.

<sup>102</sup> V roce 1713 měla již 27 domů, 1779 již 53, 1782 zde žilo 338 obyvatel pravoslavného vyznání (Srbi a Rumuni), v roce 1802 počet stavení stoupl na 126, v kterých žilo 1066 obyvatel. F. MILLEKER, *Geschichte der Gemeinden der Weisskirchner Gegend*, s. 11.

<sup>103</sup> V. ŠTĚPÁNEK, *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátské ho hraničářského pluku*, s. 97.

<sup>104</sup> Ti po svém vyučení v Čechách museli určitý čas vandrovat a u různých mistrů odpracovat určitý počet roků. Vandrovní knížky pak sloužily jako evidence či pracovní průkaz, kde se za- znamenávaly údaje související s pracovní činností tovaryše – kde pracoval u kterého mistra, jak

období 50. let 19. století, kdy magistrát města žádali o povolení k pobytu či prodlou- žení pobytu již stávajícího.<sup>105</sup> Poté odcházeli do Čech, na Moravu i na Slovensko.<sup>106</sup>

Migrace dalších několika stovek Čechů souvisela s výstavbou železnice na trati Oravice-Bazias a se zrušením Vojenské hranice v letech 1872-1873, jelikož poté do- šlo k legalizaci volného stěhování osob i mimo bývalé hranice jednotlivých pluků.<sup>107</sup> V roce 1910 ve městě žije 430 osob hlásící se k české národnosti. Tato informace nám může posloužit jako důkaz vzrůstající prosperity českých vystěhovalců, jelikož pokud se chtěl jednotlivec usadit ve městě a stát se jeho občanem, musel za domov- ské právo zaplatit nemalý peníz.<sup>108</sup>

České etnikum se tak již zcela adaptovalo na místní podmínky a v době násle- dující po zániku Vojenské hranice se již v multietnickém prostředí orientovalo v růz- norodých sférách jak hospodářského, tak kulturně-společenského života zdejší spo- lečnosti.

Česká etnodisperze se v rámci Banátské vojenské hranice neomezila pouze na výše zmíněné lokality či enklávy existující i přes postupující asimilační vlivy majorit- ního srbského etnika i v současnosti. Matriky potvrzují české etnikum v obci Kalud- jerovo, Crvena Crkva, Jasenovo, Vračev Gaj, Oravica, Zlatica, Bazias, Staré a Nové Moldově a dalších. Ovšem tyto skupiny českého obyvatelstva záhy podlely asimila- čním tendencím, popřípadě vznikaly až pozdější migrací, jako například až po první světové válce vzniknuvší početná enkláva v Gaji. Další lokality s významným čes- kým osídlením se již nacházely mimo území Banátské vojenské hranice, nejčastěji v uherské provincii Banát (Veliko Središte, Clopodia, Tirol, Pereg Mare). Jejich osud stojí již mimo tematický rámec předkládaného příspěvku.

## SUMMARY

The essay describes historical development and colonisation of the southern border of the Habsburg monarchy where the Banat Military Frontier was formed in the 18th century. Its creation is con- nected with significant migration which involved the Czech lands too. This fact resulted in creation of a compact Czech settlement, the main subject of this essay. The history of the Czech settlement reaches down to the mid-18th century. Many soldiers served in Banat with the newly formed Illyria- Vallachian and German-Banatian regiments formed at Mary Theresa's impulse in 1763. A further migration wave is connected with a private initiative of the timber merchant G. Maryarly. His effort to obtain capable workers for the leased forests in Banat Klisura led to the establishment of the Eli- sabethfeld (Lizabeta, Svatá Alžběta) and St. Elene (Svatá Helena) settlements in 1820. These settle- ments constituted the first villages completely populated with Czech people. Another colonising wave occurred in the following years, but it was organised by the Military Frontier administration. Colonel Michael Drasenović controlled establishment of fifteen other settlements with a high

<sup>105</sup> Istorijiski arhiv Bela Crkva. Fond Magistrat Bela Crkva. Vojnička granica i deo 1795-1872. Inv. 3. *Kutija vandrovka*.

<sup>106</sup> Istorijiski arhiv Bela Crkva. Fond Magistrat Bela Crkva. Vojnička granica i deo 1795-1872. Inv. 3. *Kutija vandrovka*. 809/1852, 900/1852, 1659/1852, 686/1852, 269/1855, 1596/1852. Např. Johan Král do Plzně, Josef Vitman do Prahy, Johan Šibal do Šternberku, Josef Minarčík a Jo- han Novotný do Blanska, Michal Fajt do Klatov, Jakub Jestřáb do Písku, Josef Bláha do Svatého Martina.

<sup>107</sup> V. ŠTĚPÁNEK, *Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Ba- náte*, s. 6.